

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Калужинської Юлії Володимирівни «Лексико-словотвірна вербалізація негативної оцінки в мові української газетної періодики початку ХХІ сторіччя», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова, 035 – філологія (Луцьк, 2017. – 259 с.)

Вивчення мови українських періодичних видань традиційно становить окрему галузь філологічних досліджень. Мова преси як жанровий різновид публіцистичного стилю віддзеркалює стан української літературної мови та загальний стан національної культури.

У лінгвостилістиці дослідження мови преси здійснюється в двох аспектах – *соціально-культурному* (такий аналіз пов'язаний з дослідженнями історії виникнення і функціонування української преси) та *власне лінгвістичному, культуромовному* (цей аналіз стосується оцінки якості мови періодичних видань, розширення словника, взаємодії експресії та стандарту).

Дослідники визначають також основні ознаки мови газетних публікацій. Це економія мовних засобів, стислість викладу, використання іншомовних слів, які репрезентують нові явища суспільного та виробничого життя, розвиток науки, техніки, культури, нові риси сучасного побуту тощо. Мова ЗМІ – це також і ставлення мовця (позитивне чи негативне) до об'єкта дійсності. У зв'язку з цим щораз актуальнішими стають питання оцінювання світу людиною, над якими працюють науковці різних галузей науки.

Зважаючи на різноаспектність феномену оцінки, науковці трактують її як логіко-семантичне явище (Н.А. Авганова), мовностилістичне (О.М. Островська), семантико-прагматичне (О.М. Вольф, Н.Д. Арутюнова, Т.А. Космеда, І.В. Онищенко) та функціонально-граматичне (Л.Ф. Соловйова).

Опрацьований дисертанткою значний обсяг наукової літератури доводить, що мовознавчі дослідження українських та зарубіжних учених різних періодів

були спрямовані на вивчення різних аспектів оцінки та оцінного значення, на функціональній природі оцінки та її функцій у структурі висловлення чи цілого тексту, на оцінці як типі мовного значення (Н.Д. Арутюнова, О.М. Вольф, В.Г. Гак, В.М. Телія, В.І. Шаховський та ін.) тощо (с.16).

Що стосується проблеми негативної оцінки, зокрема у мові засобів масової інформації, то частково вона розглянута у працях О.А. Стишова, М.І. Навальної, С.П. Бирик тощо. Водночас комплексного дослідження негативної оцінки в мові української газетної періодики початку ХХІ сторіччя досі немає, що й підтверджує актуальність наукової роботи Юлії Калужинської.

Мета роботи – здійснення комплексного аналізу лексичних та словотворчих засобів вираження негативної оцінки в українській газетній періодиці, визначення позамовних чинників, що впливають на використання цих засобів – реалізується через з'ясування основних завдань, логічно співвіднесених зі структурою дослідження, через об'єкт і предмет наукового аналізу, методи лінгвістичних досліджень. Переконлива джерельна база наукової роботи – газетні тексти сучасних українських друкованих засобів масової інформації за період з 2010 р. до 2017 р. Доречним є чітко вказаний обсяг аналізованого матеріалу – близько 5 000 контекстів, дібраних шляхом суцільного виписування.

Беззаперечна і наукова новизна дисертаційної праці, адже вперше в українській лінгвістиці на широкому фактичному матеріалі досліджено негативну оцінність як визначальну тенденцію в розвитку мови сучасних українських засобів масової комунікації, комплексно проаналізовано великий корпус нових лексичних і словотворчих засобів вираження негативної оцінки в текстах газетної періодики.

Теоретичні аспекти дисертації узагальнено представлені в першому розділі (**«Теоретичні засади вивчення проблем експлікації негативної оцінки в мовознавстві»**) і свідчать про ґрунтовну обізнаність авторки з науковими здобутками у цій сфері. У роботі детально проаналізовано різні погляди вчених на категорію оцінки і визначено типи оцінок (позитивна та

негативна, загальна та часткова, абсолютна та порівняльна, емоційна та раціональна, експліцитна й імпліцитна, фразова та текстова).

Сприйняття предметів та явищ навколишнього світу відбувається, як відомо, через оцінку. Оцінка – це універсальна категорія. Немає мови, в якій були б відсутні уявлення про «добре» чи «погане». При визначенні оцінки треба зазначити, що вона є суб'єктивним вираженням значущості предметів і явищ навколишнього світу для нашого життя та діяльності, тобто оцінка – це розумовий акт, в результаті якого встановлюється відношення суб'єкта до оцінюваного об'єкта з метою виявлення його значення для життя та діяльності суб'єкта. Отож Юлія Калужинська, аналізуючи думки різних авторів щодо способів і засобів оцінного вираження, наголошує, що в мовленні превалює кількість лексики на позначення негативної оцінки.

Слід зауважити, що дисертанткою детально виписаний пункт про вираження оцінки засобами емоційно-експресивної лексики. У цьому параграфі Юлія Калужинська висновкує про те, що сьогодні надзвичайно актуальною є проблема експресії, експресивності та експресивної лексики (с.35.) Крім того, аналізуються терміни «стилістично забарвлена лексика», «стилістично маркована лексика», «маркована лексика». Авторка не погоджується, що перші дві термінолексеми вживаються як синоніми до третьої. Слідом за М.І. Навальною вона вважає, що поняття «маркована лексика» набагато ширше, тому що марковані лексеми несуть будь-яку супровідну, додаткову інформацію про сфери вживання, часову віднесеність, емоційно-експресивне забарвлення лексем (с.38). Юлія Калужинська цілком справедливо зауважує, що термін «стилістично маркована лексика» можна вживати лише у вузькому розумінні, оскільки він об'єднує дві групи лексичних одиниць: ті, що використані в певних функціональних стилях, і ті, що мають в своєму лексичному значенні конотативний елемент.

Оскільки, як зауважує дослідниця, «центр творення літературної мови в ХХІ ст. перемістився в засоби масової інформації», а остання найшвидше реагує на всі зміни в суспільній свідомості, то вплив екстралінгвальних факторів на розвиток мови ЗМІ частіше відбувається в періоди різноманітних

соціальних зрушень (с.65). Серед таких чинників дисертантка виділяє соціальні, політичні, економічні, військові, міжнародні (с.68-69).

У другому розділі – **«Функціональні параметри та семантичний потенціал лексики з негативною оцінкою в мові українських друкованих засобів масової інформації початку XXI ст.»** – досліджено використання різних груп лексики для вираження негативної оцінки, а також лексики з негативною семантикою на позначення суспільно-політичних процесів, військових дій, процесів та станів. Аналізований матеріал засвідчує актуалізацію для творення негативної оцінки таких лексичних шарів, як медичні терміни, лексика зі сфери спорту, економічна термінологія та військова лексика, що розглядаються в окремих підрозділах. Кожен із параграфів цього розділу цілком правомірно зорієнтований на детальний аналіз лексичних одиниць, які виявилися найцікавішими і найпродуктивнішими з погляду лінгвостилістичного аналізу негативної оцінки.

Зокрема, Ю. Калужинська звертає увагу на те, що досить емоційною, хоч і незвичною у переносному значенні, виявилася медична термінологія на позначення різноманітних політичних явищ та процесів (с.90), що підтверджено великою кількістю прикладів. Крім того, дисертантка детально аналізує роль іншомовної лексики на позначення реалій, пов'язаних зі спортом, які мають негативну конотацію, або ж це можуть бути лексеми, які не є спортивними термінами, проте вживаються у відповідному контексті (с.95).

Не оминула увагою дослідниця і використання негативнооцінних лексем у сфері економіки загалом та економічного життя країни зокрема. Тут Ю. Калужинська виділяє слова з прямим значенням, негативно марковані слова з переносним значенням, слова-оказіоналізми, слова-жаргонізми (с.96).

Варто виокремити спостереження дослідниці про роль лексем з негативною оцінкою на позначення військових дій, процесів та станів. На значному фактичному матеріалі дисертантка доводить, що ця тема, зважаючи на ситуацію в країні, активно обговорювана у засобах масової інформації. Тут наявна не лише спеціальна лексика, а й жаргонна, а також активно вживані

новотвори, що надає текстам особливого емоційного забарвлення (с.107), та слова, характерні для розмовного стилю (с.109).

Третій розділ дисертації «**Функціонально-стилістичні вияви лексики з негативною оцінкою в мові української газетної періодики**» зорієнтований на аналіз лексико-семантичних особливостей слів з негативною оцінкою в українській газетній періодиці. Цей розділ дисертаційної праці, на нашу думку, виявився особливо цікавим, адже тут детально схарактеризовано різноманітні лексичні одиниці на позначення негативних процесів у мові сучасних газет. Серед мовних засобів з негативною оцінкою значенням дисертантка далеко не останнє місце відводить іншомовній лексиці (п.3.1.), зауважуючи про те, що найчастіше така лексика вживається на позначення негативних явищ в суспільно-політичному житті нашої країни, зокрема і негативних процесів, що відбуваються на Сході України. Авторка зазначає, що негативною оцінкою набувають іншомовні слова як у прямому, так і в переносному значенні.

Цілковито обґрунтовано автор дослідження звертає увагу на те, що сьогодні в газетній періодиці зросла кількість okazіоналізмів, що дозволяє урізноманітнити текст, зробити його емоційним, образним, аби зацікавити читача. Часто, як наголошує Ю. Калужинська, okazіоналізми є трансформацією загальновідомих слів: *тарифмор – голодомор, тарифоцид – геноцид* (с.131). Такі слова характеризуються особливою влучністю використання, гостротою, точністю характеризованих явищ.

Не менш важливими явищами, що містять у собі негативну оцінку, є жаргонна лексика та суржик. Для сучасних періодичних видань властиве використання жаргонної (кримінальної) лексики, а також суржикізмів для відтворення мови певних соціальних груп, або ж, частіше, з іронією та з негативним відтінком для позначення різноманітних суспільно-політичних понять та процесів, що й доводять п.3.4. та п.3.5.

Як відомо, зовнішнім індикатором тексту, особливою комунікативною одиницею мови, яка оформляє текст, а також репрезентує його в різних функціональних планах (лінгвістичному, інформаційному, психологічному,

емоційному тощо), є заголовок. Тому, як зазначає дисертантка, з метою експресивізації газетних текстів значного вияву набувають заголовки з використанням іншомовної лексики з негативним значенням, жаргонізмів, слів з переносним значенням. Всі згадані вище шари лексики притаманні заголовкам, що стосуються різних сторін життя суспільства, але особливо це стосується текстів на злободенну суспільно-політичну ситуацію.

У четвертому розділі – **«Джерела та способи творення лексем на позначення негативних процесів у мові українських газет»** – досліджено різноманітні способи творення лексем на позначення негативних явищ. Зокрема, автор дослідження ґрунтовно проаналізувала роль слів із іншомовними префіксами *анти-, контр-, а-, де-, квазі-, псевдо-* тощо, які переважають у текстах на військову тематику, та з суфіксами *-фоб, -філ, -ад(а), -ант* та ін. Це, як правило, іменники на означення діяча і часто є оказіональними утвореннями. Ю. Калужинська, аналізуючи фактичний матеріал, робить висновок про те, що саме активне використання іншомовних префіксальних та суфіксальних морфем забезпечує емоційну оцінку тексту (с.206).

Окремим пунктом дисертантка виділяє матеріал про особливості творення лексем зі значенням жіночої статі (п.4.2.). Тут йдеться про те, що найпродуктивніший для утворення назв осіб жіночого роду суфікс *-к*. І саме через певні екстралінгвальні чинники такі назви мають негативне забарвлення. Негативного відтінку надають іменникам на означення осіб жіночої статі і суфікси *-ш* та *-шц (я)*.

Загалом дисертаційна робота Юлії Калужинської відзначається логічним і послідовним викладом інформації, значним наповненням фактичним матеріалом, а її авторка засвідчила добре володіння стилістичними ресурсами наукового мовлення. Проте, не заперечуючи загальної високої оцінки роботи, все ж висловимо такі зауваження та побажання:

1. Можливо, варто було б в окремому пункті чи підпункті проаналізувати участь відповідних груп лексики з негативнооцінним значенням у складі тропів (метафора, персоніфікація тощо).

2. Хотілося б почути від дисертантки відповідь на питання, які групи лексики в аналізованих текстах найбільшою мірою передають негативну оцінку.

3. Цікаво було б, якби авторка дослідження зробила додаток у вигляді діаграми чи таблиці, де б показала кількісне співвідношення між різними засобами вираження негативної оцінки у газетній періодиці означуваного періоду, що унаочнило б текст дисертаційної праці.

4. У тексті виявлено вживання слів, виразів, функціонально не вмотивованих, росіянізмів (в той час як (с.23), психологічне тлумачення ...може заключатися... (с.29), ...дану групу лексики (с.32), у залежності від контексту (с.50), дисертаційне дослідження (59, 60)).

5. Помилки, пов'язані із технічним набором тексту (сс.45, 58, 65, 67, 84, 85, 91, 93, 104, 106), пропущені або зайві розділові знаки (сс.39, 68, 69, 102, 107).

Однак висловлені нами міркування не заперечують суттєвих, нових і результативних висновків дисертаційної праці Юлії Калужинської і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження. Теоретичні та практичні здобутки дисертації, поза сумнівом, стануть основою для подальшої роботи про особливості мови сучасних засобів масової інформації.

Актуальність і новизна дослідження, переконлива апробованість (участь у міжнародних наукових, науково-практичних конференціях, 10 статей, 5 із яких опубліковано у фахових виданнях України, 1 – у закордонному виданні; список використаної літератури (326 найменувань) та список використаних джерел дають підстави стверджувати про його відповідність усім вимогам МОН України до такого виду робіт та «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від

24.07.2013 року № 567 і правомірність присудження Юлії Калужинській наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова, 035 – філологія.

Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української
та іноземної лінгвістики
Луцького національного
технічного університету

Л.Ю. Тиха

Відгук надійшов до секретаря 27.10.2017р.
Учений секретар *Л. Приймаков О.І.*